

Luddmålla återfunnen i Sverige efter hundra år

Sommaren 2020 hittades luddmålla på nytt i Sverige. Fyndet gjordes på ett grundområde utanför Löftaåns mynning i norra Halland. I den senaste rödlistan anges den som nationellt utdöd.

PER WAHLÉN, LARS STIBE & KIRSTEN MALMSTRÖM

Efter nästan hundra år som nationellt utdöd återfann vi luddmålla sommaren 2020. Vi hittade den utanför Löftaåns mynning ute på en grund havsvik i norra Halland, men det var på håret att den undslapp upptäckt.

Luddmålla *Spirobassia hirsuta* var fram till 1925 bofast i ett område vid Ottenby på Öland, där den noterades första gången 1816. Ett tillfälligt fynd gjordes också i hamnen i Trelleborg 1928. Luddmålla är i tidiga stadier mycket lik saltört *Suaeda maritima*, som den också växer tillsammans med, varför det inte är omöjligt att den till viss del kan vara förbisedd. Senare på hösten, när de typiska spiralvridna grenarna utvecklats, är den betydligt lättare att känna igen (figur 1).

Vårt återfynd av luddmålla i Halland väcker nya frågor. Kan den vara förbisedd och finnas på fler platser i Sverige? Finns det hot mot arten som gör att den återigen kan dö ut från landet?

På jakt efter flockarun

Den 19 juli 2020 var vi ute på en av årets många gemensamma exkursioner. Vi styrde kosan mot Varberg där vi inledde dagen med besök vid strandängar och rikkärr vid Martes i sydöstra delen av Vendelsöfjorden.

Senare samma dag åkte vi till Löftaåns mynning för att leta efter flockarun *Centaureum erythraea* var. *erythraea*. Per Wahlén i vårt sällskap hade hittat växten i nordöstra delen av fjorden 2017 vilket var ett återfynd för Halland. Vandringen ut till lokalen gick genom ett manshögt vasshav och på vägen såg vi bland annat nässelsnärja *Cuscuta europaea*. När vi väl kom ut ur vassbältet möttes vi av strandängar, grunda sand- och lerbottnar och längst ut tre låglänta öar. Framför våra fötter växte rikligt med saltört, glasört *Salicornia europaea* och saltnarv *Spergularia marina*.

Vi sökte efter flockarun på de lite högre delarna av öarna där vi bland annat fann typiska arter som sandmålla *Atriplex laciniata*, strandkämpar *Plantago coronopus*, och marviol *Cakile maritima*. Flockarunen gäckade oss trots idogt letande. På väg tillbaka efter att ha gett upp försöket fastnade Pers skarpa ögon i stället på en saltörtslik växt som på något sätt stack ut. Med kommentaren ”sånt här plockar jag med i parti och minut för att kolla hemma, den hamnar säkert i papperskorgen” fick den följa med Per hem för närmare studier.

Väl hemma var det emellertid inte alls tal om papperskorgen då det visade sig att det förmodligen var den sedan länge försvunna

”Sånt här plockar jag med i parti och minut för att kolla hemma, den hamnar säkert i papperskorgen”

FIGUR 1. Luddmålla *Spirobassia hirsuta* är återfunnen i Sverige efter hundra år som nationellt utdöd. Arten har vid fruktmognaden under augusti–september karakteristiskt spiralvridna grenar. Färgen på grenarna kan variera från grön eller grågrön till starkt rödfärgade som på bilden. FOTO: Kirsten Malmström.

luddmällan som återfunnits. Den inplockade växten var tagen i ett tidigt stadium och inte helt typisk, så artbestämningen behövde bli bekräftad. Med tanke på att arten funnits i Nederländerna och att Per tidigare fått god hjälp med andra belägg av universitetet i Leiden togs en kontakt med dem. Efter ett snabbt positivt svar skickades växten dit. Ett exemplar gick även till Pertti Uotila i Helsingfors som genom åren också bestämt och kontrollerat flera av Pers belägg.

Så känner du igen luddmålla

Luddmålla hör till familjen amarantväxter och förs till släktet luddmållor *Spirobassia*. Luddmålla *Spirobassia hirsuta* utgör den enda representanten för släktet (Roskov m.fl. 2019).

Luddmålla är ettårig och blir mellan fem och 35 centimeter hög. Den grenar sig oftast från basen och åtminstone unga exemplar är ljust mjukhåriga (figur 2A). Bladen är smala, halvtrinda och köttiga och åtta till 20 millimeter långa. Blomställningen är sicksackformad med ett tiotal blommor, med stödblåd som är längre än blommorna. Vid blomningen är blomställningen ganska kort med tätt sittande blommor, men under fruktmognaden sträcker den sig och blir utdragen. Blommorna är oansenliga, rundade och gröna. Blomningen kan pågå från midsommar till sensommar. Hyllebladen blir hårda och växer till något efter blomningen så att de omsluter frukten (figur 2B). Grenarna blir vid fruktmognaden spiralvridna vilket är mycket karakteristiskt och gör att det knappast går att ta miste när man stöter på äldre exemplar.

Luddmällan är i unga stadier mycket lik saltört och eftersom de ofta växer tillsammans kan den då vara lätt att förbise. Härigheten var det som gjorde att Per Wahlén uppmärksammade växten. När Per senare återbesökte fyndlokalen den 16 augusti, och på nytt den 13 september tillsammans

med Lars Stibe och Kirsten Malmström, kunde man tydligt se de typiska spiralvridna grenarna på växten. Hade det första fyndet gjorts vid denna tid hade det inte funnits behov av att skicka belägg för kontroll; nu rådde ingen tvekan om att det handlade om luddmålla!

Vid vårt tredje besök räknade vi plantorna och uppskattningsvis stod ett hundratal exemplar bland saltört och glasört.

Livsmiljö

Luddmällan växer på finkornigt underlag på skyddade havsstrandängar, främst på saltfrätor (öppna fläckar med gles vegetation), men även på driftvallar (Artdatabanken 2019). Den aktuella lokalen utgörs av stora grunda områden där sanden omlagras genom havets påverkan och som byggs på med lersediment från Löftaån (figur 3). Området dränks återkommande av havsvatten vilket är en förutsättning för att inte högre växter ska ta över.

Luddmällans frön kan vara grobara under mycket lång tid och det finns därför goda förutsättningar för luddmällan att bygga upp rika populationer under gynnsamma år (Artdatabanken 2019). Det har också visat sig att bestånden kan variera kraftigt i individantal mellan åren. Det ska därför bli intressant att följa utvecklingen de närmaste åren och se om årets förekomst bara var tillfällig eller om beståndet är stabilt och bestående.

Luddmålla i Sverige och världen

Luddmålla har euroasiatiskt ursprung och finns i Sveriges närhet närmast i Danmark. Utbredningen i övrigt omfattar idag norra Tyskland, centrala Medelhavsområdet, Svartahavsområdet och Centralasien, samt Novaja Zemlja och Frans Josefs land i Norra ishavet. Arten har introducerats på Kanarieöarna och i flera delstater på USA:s östkust. I USA noterades de första fynden omkring år 1900 och utbredningen har därefter gradvis ökat (Collins & Blackwell 1979).

FIGUR 2. (A) När fyndet av luddmålla *Spirobassia hirsuta* först gjordes i juli var grenarna inte lika tydligt spiralvridna men hårligheten var utmärkande. Foto: Per Wahlén. (B) Luddmållans frukter sitter som små knölar på undersidan av hyllebladen. FOTO: Lars Stibe.

I Sverige fanns en förekomst av luddmålla vid Ottenby på Öland mellan 1816 och 1925 (Knutsson m.fl. 1997). Förekomsten uppges tidvis ha varit riklig. Den eftersöktes 1959 av Åke Lundquist men kunde inte återfinnas (rapporterat på Artportalen genom Ulla-Britt Andersson). Eftersök har utan resultat även gjorts 1996 (Knutsson m.fl. 1997) och vid ett par tillfällen under 2000-talet (Ulla-Britt Andersson, muntligen). Ett tillfälligt fynd av luddmålla har också gjorts i Skåne, där den påträffades i Trelleborgs hamn 1928. I den senaste rödlistan anges den som nationellt utdöd (Eide m.fl. 2020). Bedöm-

ningen har varit densamma i de fyra tidigare publicerade rödlistorna.

På GBIF (the Global Biodiversity Information Facility), som lagrar och sammanställer artdata från hela världen, finns två senare fynd av luddmålla på Öland registrerade, dels från Gårdby 1994 och dels från Ottenby 2000. Uppgifterna kommer i båda fallen från Naturhistoriska museet vid Oslo universitet, och baseras på herbariematerial som förvaras där. Fyndet från 1994 angavs ursprungligen som strandnål *Bupleurum tenuissimum*, men bestämningen ändrades 2011 i Oslo till luddmålla. Efter kontakt med

FIGUR 3. Luddmålla *Spirobassia hirsuta* återfanns i Sverige sommaren 2020 efter hundra år i den nordöstra delen av Vendelsöfjorden en liten bit söder om Löktaåns mynning. I mitten längst upp syns Löktaåns mynning och i mitten av bilden grundområdet med de tre öarna. Fyndplatsen är markerad med en vit cirkel. KARTA: Google Map. ©2020 Aerodata International Surveys, CNES/Airbus, Lantmäteriet/Metria, Maxar Technologies, Kartdata.

Ulla-Britt Andersson (projektledare för Ölands flora) har foto av belägget (GBIF 2020a) nu granskats av henne och Erik Ljungstrand, och man har kommit fram till att det varken är strandnål eller luddmålla men någon exakt bestämning kan inte göras utifrån fotot (uppgift från Ulla-Britt Andersson i mail). Uppgiften från år 2000 bedöms ha fått fel datum vid registreringen och tros vara insamlad av M. G. Sjöstrand på 1830-talet (uppgift från Ulla-Britt Andersson i mail). Belägget, som anger synonymen *Kochia hirsuta*, saknar datum-uppgift (GBIF 2020b).

Utbredningsområdet i världen är minst sagt udda och visar att arten har en stor ekologisk spännvidd. Den borde därför kunna finnas på betydligt fler platser med lämpliga biotoper. Luddmålla förekommer ofta tillsammans med saltört och glasört. De båda sistnämnda har rödlistats från och med 2020, eftersom man bedömt att det

finns stor risk att populationerna påverkas negativt av den pågående ökningen av kotula *Cotula coronopifolia*. Risken bör i så fall vara densamma för luddmålla. I Halland har kotula etablerat sig i några områden i Varbergs kommun, dels på strandängar i Getteröns naturreservat och dels i Utteros naturreservat och i det blivande reservatet i Sik, båda belägna en dryg mil söder om Varberg. I framtiden utgör kotulan ett potentiellt hot. [SBT](#)

- Tack till Ulla-Britt Andersson för hjälp med att reda ut fakta kring de sentida rapporterade fynden av luddmålla på Öland, och för information om de försök att återfinna arten som gjorts i Ottenby 1959 och under 2000-talet. Tack också till universitetet i Leiden och till Pertti Uotila i Helsingfors som tagit emot belägg. Sebastian Sundberg kom med värdefulla synpunkter på en tidigare version av manuskriptet.

Wahlén, P, Stibe, L. & Malmström, K.
2020. Luddmålla återfunnen i Sverige efter
hundra år. [Spirobassia hirsuta rediscovered
in Sweden after 100 years]. *Svensk Bot. Tidskr.*
114: 322–327.

In the summer of 2020 hairy smotherweed
Spirobassia hirsuta was rediscovered in
Sweden after almost a century. It was now
found in the province of Halland on the Swedish
west coast. This was the first time since 1928,
when a casual occurrence was observed in the
harbour of Trelleborg in the south of Sweden.
Prior to that it was only known from one place
near Ottenby in the province of Öland in the
western part of the Baltic Proper. Here it was
first observed in 1816 and the last finding dates
from 1925.

Per Wahlén är amatörbotanist med mycket stor kunskap om Hallands kärlväxter. Per har i över tjugo år förevisat mängder av dem för botaniker med hemvist runt om i landet. Per har varit involverad i Hallands Flora.

Adress: Måsängsvägen 20, 302 79 Holm
E-post: perbotan@gmail.com

Lars Stibe är limnolog och har tidigare arbetat på länsstyrelsen i Halland, bl.a. som samordnare av den regionala miljöövervakningen. Lars har under senare år återupptagit sitt intresse för botanik och har blivit en flitig floraväktare och rapportör på Artportalen.

Adress: Markstigen 4, 302 40 Halmstad
E-post: lasse.stibe@gmail.com

Kirsten Malmström har fram till pensioneringen jobbat som konsult, huvudsakligen med miljötekniska markundersökningar. Kirsten har alltid varit naturintresserad och ägnar sig utöver botaniken också gärna åt fåglar, insekter och svampar.

Adress: Buskåkersgränd 4, 305 78 Kvibille
E-post: kirsten.malmstrom@halmstad.net

Citerad litteratur

- Artdatabanken. 2019: *ArtFakta*. Hämtad 2020-11-20 från <https://artfakta.se/artbestamning/taxon/spirobassia-hirsuta-141>
- Collins, S. L. & Blackwell, W. H.: 1979: *Bassia* (Chenopodiaceae) in North America. *SIDA Contrib. Bot.* 8: 57–64.
- Eide, W. m.fl. (red.) 2020: *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2020*. SLU Artdatabanken rapporterar 24. SLU Artdatabanken, Uppsala.
- GBIF 2020a: *Bassia hirsuta*. Vascular Plant Herbarium, Oslo (O). Natural History Museum, University of Oslo. <www.gbif.org/occurrence/1701645447> hämtad 2020-09-15.
- GBIF 2020b: *Bassia hirsuta*. Vascular Plant Herbarium, Oslo (O). Natural History Museum, University of Oslo. <www.gbif.org/occurrence/1702367749> hämtad 2020-09-15.
- Knutsson, T., Andersson, U.-B., Bringer, K.-G., Gunnarsson, T. & Lundkvist, H. 1997: Försvunna, hotade och sårbara kärlväxter på Öland. Historik, utbredning och frekvens för nationellt rödlistade arter samt Floraväktarverksamheten på Öland. *Krutbrännaren, Suppl.* 2.
- Roskov Y., Ower G., Orrell T., Nicolson D., Bailly N., Kirk P. M., Bourgoin T., DeWalt R. E., Decock W., Nieukerken E. van, Zarucchi J., Penev L. (red.) 2019: *Species 2000 & ITIS Catalogue of Life, 2019 Annual Checklist*. <www.catalogueoflife.org/annual-checklist/2019> hämtad 2020-11-20.